

ORAVECZ IMRE

ALKONYNAPLÓ

(*Függőség*) Talán még nem fertőzött meg a vírus, de a tekintetben már mindenképp áldozata vagyok, hogy naponta több órát töltök a róla szóló hírek olvasásával, nézésével, hallgatásával.

(*Tv, film*) Este már sem írni, se olvasni nem tudok, ezért mosogatás után jobb híján tv-t nézek, főként játékfilmet. Csakhogy a legtöbb rossz, fércmű. Egy darabig reménykedem, hogy megjavul, aztán kikapcsolom a készüléket, és ha kedvemre való a történet, az ismertető és a látottak alapján képzeletben kijavítom a filmet, és levetítem magamnak.

(*Égetés*) Kettévágom az egyik oldalán már használt A4-est, és takarékoságból írok az így nyert két fél lap szabad oldalára. Nem őrzök meg kéziratot, se a véglegeset, se a piszkozatot. Nem kell az senkinek. Legalábbis erre következtettem abból, hogy az intézmény, amelynek tiszte lenne ilyesmit gyűjteni, soha nem kért tőlem. Vagy mert nem tart jelentős szerzőnek, vagy mert úgy gondolja, kézirát, mint olyan, nem keletkezik többé, az írók ma már számítógéppel írnak. Amikor feleslegessé válik egy ilyen fél A4-es, menten összegyűröm, és egy erre a célra rendszeresített papírdobozba dobom. Midőn a doboz megtelik – elég gyorsan, mert sűrűn ítélem rossznak, amit írtam, áthúszom, és másik fél lapon előlről kezdem –, kiviszem a pajtába, és egy nagy fekete műanyag zsákba ürítem a tartalmát. Mikor a zsákba sem fér már több, átme-gyek vele a kertbe, és kirázom belőle az egészet arra helyre, ahol a növényi hulladékot szoktam elégetni. Kupacba igazítom, és alágyújtok. A galacsinok gyorsan lángra kapnak, szétnyílnak, kisimulnak, vonaglanak, ahogy emészti őket a tűz. A betűk, szavak felizzanak, megfeketednek, megszürkülnek, és elhamvadnak. A kupac szélén némelyik papír épségben marad. Fogom a vasvillát, középre terelem, ahol gyorsan megsemmisül. Általában közömbösen nézem e tömeges máglyahalált, de egyszer furcsán éreztem magam. Ez akkor volt, amikor a regényírásból kifolyólag végzett, többéves kutatásom melléktermékeivel, a megannyi rendszerezetlen dokumentummal, jegyzettel, cédulával végeztem hasonló módon. Talán mert rengeteg munkám feküdt benne, kissé megrendültem. De azzal vigasztaltam magam, hogy úgy sem érdekelt volna senkit, vagy ha mégis, olyan összevisszaságban voltak, hogy nem lett volna ember, aki kiigazodott volna rajtuk.

(*Járvány*) Jegyzeteimben sűrűn emlegetem a Covid-19-et. Vajon tudja-e majd a most hároméves B. ötven év múlva, mi volt az. Aligha. Kénytelen lesz utánanézni az interneten. Ha lesz még az akkor, vagy valami más, amit igénybe vesz, ha kíváncsi valamire.

(*Cáfolat*) Az *Ondrok gödre* egyik fejezetében arról elmélkedem, hogy a dülönév ellenáll az elmúlásnak, örök életű. Tévedtem. Némelyik máris kilehelte a lelkét. Csak annyi kellett hozzá, hogy megszűnjön a földművelés, és két nemzedék ne hallja, ne vegye a szájára. Ha szóba elegeykedem valaki fiatalal a határban, és a régi illemnek

megfelelően az iránt érdeklődöm, hová megy, egyre sűrűbben kapom a választ: *arra a hegyre* vagy *abba a völgybe*, és közben mutatja a kezével. Nem nevezi meg, nem tudja.

(*A kiírásról*) Egy olasznyelvű, YouTube-os videóbeszélgetés során, amelyet az 1972. szeptember milánói kiadója szervezett, és amelyben én a kérdésekre tolmács segítségével választam, egy kommenttel bejelentkező olvasó azt kérdezte, milyen érzés, hogy a könyvvel egyszer s mindenkorra kiírtam magamból annak tárgyát, a lelki válságot. Nem ismerem ezt az érzést, feleltem, nincs ilyen. Hiedelem, hogy az íróra ilyen jótékony hatással van az írás. Ha személyes trauma is hajtja közben, az eredmény attól nem szabadítja meg. Az vele marad, azt cipeli tovább. Én legalábbis ezt tapasztalom.

(*Covid-19, 7*) Annak idején magam is megnépszavaztam az Európai Uniót, de az a gyanúm, hogy ha nem lépünk be, akkor nem volna átjáróház az ország, és jobbak volnának az esélyeink a járvány elleni küzdelemben.

(*3x25*) 25 év múlva M. öregember lesz, M. L. negyven éves, B. huszonnyolc. Újabb 25 év, M. talán nem él már, M. L. rég nyugdíjas, B. még innen van a hatvanon, és aktív. Ők ketten az utolsók az ágamon, akik még azt mondhatják a gyerekeiknek, unokáiknak, hogy ismertek, emlékeznek rám, ilyen és ilyen voltam. Ha lesznek gyerekeik, unokáik. Ha nem, akkor senkinek nem beszélnek rólam. Ha olykor eszükbe jutok, előveszik valamelyik könyvem, és felütik. De az is lehet, hogy nem szeretik a dolgaimat. Pár pillanatra abbahagyják, amivel foglalatostkodnak, és elgondolkoznak, vajon hány éve is már annak, hogy meghaltam.

(*Dedikálás*) Eszembe jutott, hogy a 2013-as könyvhéten egy olvasó, egy fiatal nő az 1972. szeptember egy régi példányát tette elé, és megindultan azt mondta, hogy ez a könyv megmentette az életét. Nyilván nem szó szerint értette, de különösnek találtam, hogy amit velem a szenvedés íratott, az őt megvigasztalta.

(*Alvás*) Alvás után mindig fáradtan ébredek. Elképzelem, milyen kimerült leszek majd a *Nagy Alvás* után.

PETŐCZ ANDRÁS

A KARANTÉN HORDALÉKA – HOZADÉKA

Március eleje – még alig akarom hinni, hogy lesz valami. *Valami járvány*. Pedig már mindenki mondja.

Március közepe – jelzi a Kodolányi-egyetem vezetése, hogy készülünk fel, minden oktatónak legyen olyan skype-elérhetősége, amin online órát tud tartani.

A technikussal kínlódom kicsit. A laptopom nem nagyon szereti a skype vállalati verzióját, valamiért viszont ezt kell használnunk, aztán a webes változat mindent megold, és egyszer csak működik az egész. Jelszó kell, nagyon egyszerű, a jelszó legyen az a nap, amikor csatlakozom.

Közben jön az üzenet – Orsolya menekül haza Cambridge-ből.

A college-nak vége, mindenki eltűnik, *nem akartam Angliában lélegeztetőgépre kerülni*, mondta a lányom utólag, amikor már itthon volt. Az utolsó járatok egyikével érkezik, a repülőn összesen talán húsz utas, annál nem több, de szerencsénk van, Ferihegyen nem ellenőrzik a testhőmérsékletét, és nem is kötelezik hivatalos karanténra, tulajdonképpen úgy lép be az országba, mintha béke lenne, nem háborús helyzet.

Izgatottan várom a repülőtéren, alig ismerek rá, maszk, kesztyű, kalap, mint Zorro, ha harcba indul, olyan, csak a fekete paripa hiányzik alóla. Szokásától eltérően alig hoz valamit, nem három hatalmas bőrönd, csak egy hátizsák meg egy guruló a poggyásza.

Ez is újdonság.

Otthon kicsit szokni kell egymást – hónapok óta egyedül élek, most ismét velem a lányom, persze ha besegít a háztartásba, az jó, kérdés, besegít-e, avagy huszonkét éves kamaszlányként, egyetemistaként elvárja, hogy az apja vásároljon és főzzön, és minden, ami ezzel jár. Majd meglátjuk. *Mosogatógép van, azzal nincs gond*, mondom magamban, és hálát adok annak a zseniális feltalálónak, aki megmentette a világot a legszörnyűbb házimunkától, nevezetesen a mosogatástól.

Néhány nap alatt egészen jól összecsiszolódunk, Orsi esténként tésztát főz, ha minden jó, és jól sikerültek az online órái, meg az angol egyetemista barátaival konferenciabeszélget, elképesztő az az angol, amit használnak, leginkább ugatásra emlékeztet, vannak vagy tízen egyszerre a laptop képernyőjén, és boldogan csahol az egész társaság, olyankor menekülök a nappaliból vagy a konyhából, attól függően, éppen hol is zajlik a buli.

Nagyjából minden ugyanúgy van, mint a karantén előtt, leszámítva, hogy uszodába nem mehetek, hogy itthon van a lányom, hogy nincs egy nyugodt perc, és hogy mozgáshiányom támad két nap után. Meg emberhiányom is, mennék ide-oda, de nem lehet, hiányoznak a felolvasások, a találkozások, hiányzik a Nyitott Műhely, hogy mást ne is mondjak.

Aztán feltalálom magam, meg megtalál egy ötlet, nagyon hamar elkezdek felolvasni az „Élő közvetítések koronavírus idején” Facebook-oldalon, mindennap olvasok, az oldal moderátora, Novotny Anna segít, köszönöm neki, úgymond „élőben” jelentkezem be esténként 20.15-kor, *itt a teljes életmű*, mondom magamban, jöhet a vers, a novella, olvasom az *Ancika* című kisregényem, és azt veszem észre, hogy ezek a felolvasások feldobnak, készülök rájuk, és örülök a sok-sok visszajelzésnek, meg elképedve nézem, hogy van olyan bejelentkezésem, amely mintegy 8000, ideírom betűvel is: *nyolcezer* érdeklődő kattintást kapott, és jönnek az igazi üzenetek, van, aki azt is megírja, másnap mit szeretne hallani.

Boldogság az is, hogy a lakásban igazi „stúdiót játszunk”, Orsinak hangozom mondom, hogy „három perc múlva adás”, utána, hogy „egy perc múlva adás”, majd azt, hogy „kezdem!”, és ő minden esetben odajön, leül velem szemben a díványra vagy a fotelba, és hallgatja, ahogy olvasok, és azt mondja a végén, egészen átszellemült arccal, hogy „jó volt”, és valahogy ilyenkor úgy érzem, valóban van értelme a dolgoknak, csináljuk tovább, amit lehet.

Áprilisban a költészet napja környékén egyfajta csúcsra járás, rengeteg helyről kérnek verset, felolvasást, küldök is mindent szorgalmasan, felfedezem az élő közvetítés mellett a YouTube csatorna előnyeit, *a végén még informatikai zseni leszek*, mondom magamban, gyártom a videókat, *ez is egyfajta halhatatlanság, az örökkévalóságnak dolgozunk, ha kell*, mert valamit kell csinálni, ha már karantén, ha már be vagyunk zárva.

Mondogatják a hírekben, hogy kijárási korlátozás, magamban viszont arra is gondolok, hogy Budapestről van hova menekülni, mert ott van Balatonszepezden az apámtól meg-

örökölt ház és telek, és van ott feladat, meg van ott jó levegő, meg van ott Balaton, egyik nap tehát azt mondom Orsinak, megyünk Szepezdre, azt mondja, *csak akkor, ha van net, wifi, minden*, hívom a Telekomot (ez itt a reklám helye), hogy így koronavírus idején szerelnék-e internetet, bevezetnek-e, mondják, *igen*, mondják is, melyik nap érkezik a szerelő, *jól van*, mondom, *jöjjön*, csak az is rendben legyen, hogy mi időben odaérjünk.

Abban sem vagyok biztos, hogy szabad-e autózni a Balatonra, nem állítanak-e meg a rendőrök, lesznek-e rajtuk kívül még más vakmerő autósok, tele vagyok tehát bizonytalansággal.

Na, ez egy nehéz utazás lesz, de lesz, ahogy lesz, csak elinduljunk szerencsésen, mondom. Merthogy Orsival sem könnyű, őt időben belekönyörögni egy autóba nem egyszerű, de azt mondja, *jön*, tehát nem hagyhatom Pesten.

És ott van a kijárási korlátozás is. Ki tudja, mi lesz.

Persze, egyórás késéssel indulunk, ráadásul csúcsforgalom van, vagyis mindenki utazik, *a kijárási korlátozásnak annyi*, mondom magamban, ennek ellenére rekordokat döntök az autópályán, nehogy a szerelőt elmulasszuk, végül csak tíz perc késéssel érkezünk, a szerelő persze köhög meg tüszög, szerintem vírusos, nincs rajta maszk, de az internet fél óra múlva működik, ez kétségtelen.

Rövid idő alatt felfedezem, hogy vidéken is lehet élni, minden van, amit akarunk, a helyi ABC majdnem tökéletes, ha bármi egyébre szükség van, megyek Tapolcára, a Balaton-felvidék gyönyörű, nem is értem, miért nem voltam korábban itt, lent a házban. Persze értem, korábban nem lehetett elzárkózni a világtól, pénzt is kellett keresni, és én egyetemi órákkal keresem, nincs más, most viszont akkor is keresem, ha itt vagyok, működnek az online órák, a folyóiratoknak pedig küldöm a novellákat, verseket, és minden olyan, mintha valóban boldogság lenne.

Kicsit megvisel, amikor reggel 8-kor megkérdezik a helyi ABC-ben, hogy nem 9 óra után kellene-e jönnöm, magyarul, hogy nem lehet-e, hogy már elmúltam 65 éves, próbálom viccesre venni a figurát, mondom, hogy *legközelebb majd megborotválkozom*, és akkor látja majd, hogy nem vagyok még annyira vén.

Ugyanennek az ellenkezője is bejön, persze, mert Tapolcán az ottani TESCO áruházba akarok bemenni délelőtt 11 órakor, erre megállít a biztonsági őr, hogy csak 12 után jöhetek, várjak egy órát, ha lehet.

Tréfás dolog a karantén, gondolom magamban.

Szepezden meg a strandra nem tudok bemenni, a frissen és újonnan megválasztott polgármester láncot és lakatot tett a bejáratra, mondván, hogy a járvány miatt most ne látogassuk a strandot, nem mintha fürödni akarnánk, sétaképpen szoktam (volt) oda menni korábban, hogy ennek mi az értelme, azt nem tudom, mármint annak, hogy lezárnak egy nyitott területet, ahol egyáltalán nincsenek sokan, és nem is lennének. De biztos tudják a szakemberek, ez miért jó.

Orsi mindenesetre nem törődik a lezárással meg a hideggel, mint valami fitneszbajnok, bemegy a vízbe, úszik, elúszik vagy száz méterre, majd jön vissza, kicsit aggódom, de ő azt mondja, ezt szereti.

Most, amikor ezeket a sorokat írom, hallom, hogy a korlátozásokat feloldják, mehetünk, ahova akarunk, megint kitört a szabadság. Nem tudom, hogyan lesz, amikor megint szabadok leszünk, már egészen megszoktam a bezártságot.

Tegnap viszonylag későn mentünk le a strand melletti részre, ahol Orsi úszni szokott. A szokásos száz métert leússza befelé, nézni is szörnyű, ebben a hidegben, rajtam pulóver

meg zakó. Aztán sietünk fel, mert 20.15-kor adásom van, ahogy mindig is. Az *Ancika* felolvasását már befejeztem, most a húsz évvel ezelőtt írt „amerikai” verseket olvasom, azokat, amelyeket az 1998-as utazásom kapcsán írtam, pontosabban abból a kötetnyi versből olvasok ötöt.

Aztán ma reggel arra ébredek, hogy már 1300-an látták a tegnapi bejelentkezésemet. *Ez is a karantén hozadéka*, mondom magamban jólesően.

MARKÓ BÉLA

AZ ERDŐN TÚLI LÉT

(*Dsida-olvasatok*)

Ha Budapestről hazafelé utazom Marosvásárhelyre, tudni lehet, hogy majdnem a Király-hágóig ugyanaz lesz az időjárás, az alföldön mindenképpen. Ha esik, mindenütt esik, ha süt a nap, mindenütt süt. Ha pedig köd van, természetesen akadálytalanul gomolyog a fehérség körös-körül. Viszont a történelmi Erdélybe érve nagy valószínűséggel más lesz az idő, sőt, völgyről völgyre, dombról dombra is változik, hol derül, hol borul. Kiszínesedik, majd ismét elszürkül a táj. Nem a ránk erőszakolt országhatár választja el ezeket a tereket, nem új keletű ez a különbség, hanem így volt kezdettől fogva, és hogyha más kedélyről tanúskodik egy-egy költői életmű például, annak az egyéni sorson vagy történelmi predesztináción innen és túl ez is a magyarázata. Sokféle törésvonal van a mi kultúránkban, viszont az erdélyi különbözőség, úgy vélem, semmiképpen sem szegényít, hanem folyamatosan gazdagít, vagy legalábbis gazdagíthatna minket.

Feltételes módban fogalmazok, hiszen amikor nemrég Keresztury Tibor kérésére Dsida Jenő költészetéből ki kellett válogatnom egy műsorra valót, ismét szembesültem azzal a kérdéssel, hogy vajon ugyanúgy igazi értékén tartja-e őt számon az irodalomtörténet, mint a Nyugat irodalomfelfogásban hozzá legközelebb álló lírikusait, Kosztolányi Dezsőt, Babits Mihályt és a többieket. Költői kérdés ez, köztudomásúlag Babitsék sem igazán akarták észrevenni annak idején ezt a rokonságot fiatalabb kollégáikkal, és azóta is féllányékbán van Dsida életműve.

Erdélyben más az időjárás, és mi tagadás, olykor az irodalom szerepét is másképpen értelmezik arrafelé. Bevallom, fiatalon hevesen tiltakoztam volna minden ilyen különbségtétel ellen, mert akkoriban a hivatalos kultúrpolitikának megfelelően az iskolában is teljesen külön tanították a huszadik századi magyar irodalmat és az úgynevezett romániai magyar irodalmat. Rádásul az így elkülönített erdélyi irodalom is csonka volt. Dsida Jenőt például, látszólag katolicizmusa, de valójában a *Psalmus Hungaricus* című magyarságverse miatt, az ötvenes években még alig lehetett emlegetni. Minden vágyunk az volt, hogy lépünk ki ebből a szörnyű kisebbségi és ideológiai rezervátumból, és lehessünk egyszerűen csak magyar írók.

A kényszerű beskatulyázástól lassan megszabadulunk, viszont rá kell jönnöm, hogy transzilván mivoltunkat hiába akarjuk letagadni. Igaz, hogy Dsida Jenő helytől, időtől függetlenül is zseniális költő, aki az öt gyermekkorától végigkísérő szívbetegséget folyamatos életigenléssel, a boldog pillanatok felfokozott eufóriájával próbálja ellensúlyozni, de személyes sorsának kiszámíthatatlansága, a folyamatos szorongás bizonyos értelemben elválaszthatatlan a két világháború közötti erdélyi magyar értelmiség hasonlóképpen elmentmondásos közérzetétől.

1907-ben született Szatmárnémetiben, 1928-ban, huszonegy évesen jelent meg első verseskötete, a *Leselkedő magány*, ezt követte egy újabb versgyűjtemény, a *Nagycsütörtök* 1933-ban. 1937-ben házasodtak össze szerelmével, Imberty Melindával, és 1938-ban Kolozsváron hosszú kórházi betegeskedés után gennyes szívbelhártyalob okozta halálát. Következő könyve, az *Angyalok citeráján* már posztumusz látott napvilágot. Mindössze harmincegy év jutott neki, de ez is elegendő volt egy maradandó életműhöz, amely még mindig tele van titokkal, hiszen versei külön-külön kristálytiszták, éppúgy át lehet látni rajtuk, mint amikor vizet merítünk a tenyerünkbe, de együtt olvasva örvénylő mélység tárul fel előttünk. A gyermeki lelkendezés, az erőltetett boldogság, amit túlharmóniának, túléletörömmnek vagy máskor túlszerelemnek is nevezhetnénk, arról szól, hogy ily módon a halál legyőzhető minden pillanatban, és amikor majd előbb-utóbb mégis ő győz le minket, úgysem tud már semmit kezdeni azzal, amit megéltünk. Egy eljövendő pillanat nem semmisítheti meg az átélt pillanatok sokaságát.

Néha az az érzésem, hogy nyugatról, mondjuk, Magyarországról nézve Erdély olyan lehet, mint a hold, amelynek mindig csak az egyik felét látjuk, és nem tudhatjuk, mi történik a túlsó felén. A mi transzilván élményünk éppen ez a túlfelőli lét, az erdőn túl, hisz Erdély elnevezése ezt jelenti, egy ideje már a határon túl, és mi, erdélyiek sem tudunk szabadulni ettől az idegenségérzéstől a saját otthoni tájainkon. Ezt a kettősséget írja Áprily Lajos, Kós Károly, Bánffy Miklós és Tamási Áron is. Nem kizárólagos erdélyi sajátosság ez a hazakérés, és az idegenség érzése sem, a Dsidával talán leginkább rokon Kosztolányi Dezső írja a *Hajnali részegségben*, hogy: „...egy nagy ismeretlen Úrnak / vendége voltam.” Dsida Jenő idegenségében is van valami metafizikus, de ő folyamatosan szabadulni szeretne ettől a kétértelműségtől. Nélküle nem fogjuk megérteni a Trianon után kénytelen-kelletlen önálló életet is élő erdélyi magyar kultúrát. Mert hát csupa ámulat az ő költészete, csak hogy időről időre előjönnek a kollektív dilemmák, mint például a *Tekintet nélkül* című versben a bibliai figyelmeztetés, hogy „Krisztusnak és Pilátusnak, / farizeusoknak és vámosoknak, / zsidóknak és rómaiaknak / egyformán szolgálni / nem lehet.” De az áldozatról szól egy másik remekmű is, a *Nagycsütörtök*, végül pedig a huszadik század egyik legnagyobb, legösszetettebb, sokféleképpen értelmezhető, de mindenképpen lenyűgöző magyarságoémája, a *Psalmus Hungaricus*. Évtizedek óta vissza-visszatérek Dsidához, újraolvasom verseit, és próbálom megfejteni ezt a magyar zsoldárt, amely mintha teljesen kitüremkedne az életműből. Mint ha magányos, támadható és védhető, de teljes mélységében át nem látható egyetlen verse lenne valakinek, aki persze Dsida, és mégsem ő. Éppen erről van szó. Hiszen ugyanazt az Urat, ugyanazt az Erdélyt és ugyanazt a költőt most egészen másfelől mutatja a *Psalmus Hungaricus*, valamiféle kilépés ez, nem teológiai értelemben persze, az Újtestamentumból, és visszatérés az Ótestamentum elfogult, bosszúálló Istenéhez. A költő életében nem is jelent meg ez a vers, barátai eltanácsolták a közléstől, mert attól féltek, teljesen más fénybe kerül ezáltal az egész Dsida-költészet. Pedig nem kerül más fénybe, úgy gondolom, csak ép-

pen egy angyali költő, egy játékos formaművész, egy poeta doctus ad meggyőző magyarázatot az erdélyi értelmiség drámájára. Mert Erdélyben ma is nyitott kérdés, hogy kisebbségi sorban mit jelent az értékteremtés, és hogy van-e jogunk az önkorlátozásra. Dsida könnyörtelen logikával bizonyítja, hogy kisebbségben nem lehetséges teljes életet élni, viszont élni mégis kell. És alkotni is. Nincs teljes életed, mert a nemzeti együttlét feltétlen vállalása ugyanakkor lemondás egy másfajta szolidaritásról. A hűség egyben hűtlenség. A szeretet egyben gyűlölet. Ez a szeretetre és szerelemre vágyó ifjú poeta többet mond a kisebbségi erkölcs paradoxonáról, mint sokan mások. Nem a *Psalmus Hungaricus*ban, hanem a mintául vett 137. zoltárban van ez a szörnyű átok: „Babilón leánya, te pusztulásra való! / Áldott legyen, aki megfizet neked azért, amit tettél velünk! / Áldott legyen, aki megragadja és sziklához csapja kisdedeidet!” Dsida úgy fogalmazza át a zoltár szörnyű átkait, hogy azok nem mást, minket pusztítanak el, ha nem vállaljuk azt, ami talán vállalhatatlan. Igen ám, de az önkorlátozás patetikus gesztusát végigkíséri az ezáltal elveszített Európa siratása, és időnként érezni vélem a dühös iróniát is, mintha társadalmi rendelésre, külső kényszerre született volna ez az indulatos költemény, amelynek költője végül mégis kiszabadítja magát a közéleti retorika gúzsából, visszatér a Bibliához, és az utolsó refrén különbözik a többitől, már a mennyei Jeruzsálemről szól: „Ó, Jeruzsálem, Jeruzsálem!” Katartikus vers, elfogadhatatlan és visszautasíthatatlan, benne van az erdélyi lét minden ellentmondása. Nem tudom, ez-e az igazi Dsida, vagy a másik, a játékos, a kicsinyítő képzős, a szeretni való, a mindent és mindenkit magához ölelő, a halált is a fehér kockacukorban felfelé kúszó sötét, keserű kávéhoz hasonlító költő. Akkor sem, amikor már a halálos ágyán, feleségének diktált hibátlan szapphói versben kérdezte önmagától: „Lássuk, vajon itt a habos verejték / s jajgatások rettenetes hevében, / véres arcú réműletek között is / úr-e a szellem?” Úr, igen, úr a szellem a múlandó test fölött is, ezt éppen a változékony időkben ellentmondások közt őrlődő, de Erdélyhez és Európához egyaránt ragaszkodó Dsida költészete is tanúsítja.

